

ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ НАВИЧОК РОБОТИ З ІНФОРМАЦІЄЮ НА ОСВІТНЮ ТЕМАТИКУ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ МЕТОДИКИ ЛІТЕРАТУРИ

У статті розглянуто питання формування методико-літературної компетентності у системі фахової підготовки студентів-філологів. Обґрунтовано доцільність інтеграції інфомедійної грамотності у процес викладання у закладах вищої освіти навчальних дисциплін, пов'язаних з викладанням літератури в загальноосвітніх школах. Уточнено сутність та структуру поняття «джерела освітньої тематики», «засоби візуалізації». На основі аналізу досліджень у галузі медіаосвіти виявлено необхідність їх доповнення новими ідеями, пов'язаними з використанням медіазасобів у процесі шкільного вивчення літератури. Описано шляхи інтеграції навичок роботи з інформацією освітньої тематики у проведення лекцій і практичних занять в умовах змішаного навчання. Установлено, що критичне засвоєння інформації із застосуванням відповідних прийомів та виконанням завдань під керівництвом викладача й самостійної роботи студентів сприяють інтенсифікації освітнього процесу та розвитку професійних навичок учителя-філолога. Акцентовано на використанні матеріалів різних освітніх ресурсів для опрацювання на заняттях з методики літератури. Визначено перспективи розробки й впровадження моделей лекцій і практичних занять, що розвивають навички роботи з освітньою інформацією у закладах вищої освіти в Україні.

Ключові слова: *студенти-філологи, інфомедійна грамотність, медіазасоби, комунікація, візуалізація.*

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. В умовах сучасного інформатизованого освітнього простору зростає потреба у вдосконаленні фахової підготовки вчителів-філологів. Це зумовлено мінливістю освітньої парадигми, яка перебуває під впливом суспільних змін. У навчанні студентів-філологів акценти зміщуються на користь формування «м'яких» навичок, серед них – вміння працювати з інформацією, критично її осмислювати та створювати на її основі якісні медіапродукти. Це допоможе у подальшій професійній діяльності вчителя української мови та літератури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування компетентних фахівців-філологів останніми роками досить активно обговорюються у наукових та освітянських колах. Їм присвячені дослідження Н. Віннікової, О. Караман, С. Карамана, О. Кучерук, О. Семенов та інших науковців. Автори статті [3, с. 201] зазначають, що «у закладах вищої освіти формування й розвиток компетентностей студентів має здійснюватися з урахуванням принципів медіаосвіти й за допомогою засобів ІКТ». Вивчення можливостей медіаосвіти у процесі підготовки майбутніх учителів-словесників

перебуває в полі зору О. Дем'яненко, Г. Онкович, О. Орлової, О. Семенов, М. Ячменик та ін. Про нові виклики цифрової епохи в літературній освіті розмірковують у своїх статтях О. Ісаєва, Ж. Клименко, Б. Шалагінов, Т. Яценко та ін. З упровадженням нових технологій інфомедійної грамотності, зокрема й пропонуваніх у проєкті «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», осучаснюється процес фахової підготовки студентів педагогічних спеціальностей. На численних заходах у межах цього проєкту освітяни мають можливість обміну досвідом з інтеграції інфомедійної грамотності у навчальний процес.

Мета статті – розглянути можливості використання медіаресурсів для формування у студентів-філологів методико-літературної компетентності.

Для цього виділяємо основні **завдання**, які слід виконати:

- виділити основні теми з методики літератури, під час вивчення яких можливо інтегрувати медіакомпетентності;
- описати досвід роботи з різними джерелами інформації освітньої тематики для зацікавлення студентів-філологів майбутньою професійною діяльністю;
- узагальнити результати власного досвіду та окреслити перспективи розробки цієї теми.

Виклад основного матеріалу. Мовно-методична підготовка майбутнього вчителя-словесника до використання засобів медіаосвіти досить детально розроблена в монографії О. Семенов, М. Ячменик [7]. Вона є базовою, детально продуманою й формує основні навички медіаграмотності майбутніх учителів української мови та літератури. Вважаємо доцільним їх доповнення різними видами завдань, що передбачають роботу з різними джерелами інформації на освітню тематику, на лекціях і практичних заняттях з «Методики викладання української літератури» та з авторського спецкурсу «Розвиток комунікативної компетентності учнів на уроках української літератури» [8]. Використання системи електронного забезпечення навчання в Запорізькому національному університеті (СЕЗН Moodle ЗНУ) дає можливість вивільнення часу на навчальних заняттях для інтерактиву й критичного осмислення інформації, передбаченої для розгляду.

У процесі вивчення цих навчальних дисциплін використовуємо різні види освітніх джерел:

- наукові статті провідних фахівців у галузі методики літератури у наукових і науково-методичних журналах та збірниках;
- учительські сайти та блоги;
- науково-популярні статті та відео на каналі YouTube про особливості читання, його корисність та популяризацію;
- художні фільми, в основі яких – образи вчителів та проблемні ситуації, що виникають в освітньому середовищі;
- відеозаписи окремих тем онлайн-курсів, дотичних до тем навчальних занять тощо.

Спробуємо окреслити шляхи їх використання за логікою, запропонованою О. Тараненко на вебінарі «Інтеграція інфомедійної грамотності у навчальні матеріали» [2].

Основи критичного мислення. Цей шлях є найважливішим для роботи з будь-якою інформацією. Застосовуємо прийоми критичного мислення на лекціях і практичних заняттях та одночасно вчимося їх використовувати у викладанні літератури. Під час вивчення курсу «Методики літератури» студенти вчаться критично оцінювати матеріал лекцій. Наприклад, вивчаючи тему «Сучасна система літературної освіти в Україні» подаємо студентам перелік джерел проблемного характеру, в яких науковці та суспільні діячі аналізують проблему читання та його суспільну роль. Детально студенти матимуть можливість ознайомитися з ними після лекції, а в її процесі, використовуючи прийоми «Мікрофон», «Займи позицію», «Правильні й неправильні висловлювання» аналізуємо окремі фрагменти цих джерел. Для критичного аналізу використовуємо демонстраційний матеріал, розроблений IREX в Україні про лавину інформації в яку поринає сучасна людина. Студенти працюють у парах, у малих групах, а в кінці відбувається фронтальна дискусія, в основі якої – проблемне питання «Як подолати суперечності між суспільними змінами й розвитком літературної освіти?»

На заняттях зі спецкурсу «Розвиток комунікативної компетентності учнів на уроках української літератури» на прикладі науково-популярних текстів про освіту, користь читання тощо розвиваємо навички ставити до них запитання різних типів: відкриті, закриті, спірні. Лекції проводимо у вигляді тренінгів, на яких на конкретних прикладах текстів вчимо студентів читати критично, обдумувати прочитане, обирати джерела інформації для уроків літератури, розуміти інформацію й конструювати аргументовані висловлювання на її основі, вести виважену дискусію

Аналіз медіаповідомлень за запитаннями. На практичні заняття добираємо тести на освітню тематику, а пізніше студенти самостійно вчаться знаходити подібні. На їх прикладі вчимося розрізняти факти, судження й міркування автора тексту, доповнюємо їх відео на подібну тематику. Цікавим у цьому контексті є завдання проаналізувати статтю Григорія Клочека «Літературна освіта: занепад і шляхи відродження» на порталі osvita.ua, з якої почалася дискусія між науковцями про літературу як частину мовно-літературної галузі в проєкті Державного стандарту загальної середньої освіти.

Робота з токсичним контентом і аналіз прикладів дезінформації та нетолерантної лексики. Розглядаємо зі студентами нові публікації про літературу в школі щоразу, як вони з'являються в ЗМІ. Традиційними вже стали так звані «бліц-дискусії» на лекціях за їх відеозаписами або публікаціями в блогах. Наприклад, відео та стаття до нього на radiosvoboda.org про занепад бібліотек, сюжет ТСН про те, що діти не читають книги за сучасною шкільною програмою з української літератури або публікація про міркування письменниці Лариси Ніцой щодо неякісних підручників з української літератури на сайті львівського видання «Високий замок» тощо

Ідентифікація власних стереотипів. Робота зі стереотипами на освітню тематику, як правило, передує вивченню таких важливих тем з «Методики літератури», як «Сучасні учні й література», а також практичного заняття «Імідж сучасного вчителя літератури». Спочатку студенти моделюють власні стереотипи на основі асоціацій, наприклад, створюють хмаринку слів на тему «Сучасний підліток» або моделюють образ учителя в ХХ ст. і сучасного

педагога, порівнюють їх, переглядають художні фільми про вчителів, добірка таких фільмів розміщена на порталі redpresa.ua. Далі розглядаємо інформацію, розроблену IREX в Україні про стереотипи, а також про вплив медіа на наші уявлення про світ, аналізуємо наукові статті про психологію сучасних підлітків (у першому випадку), а також про складові іміджу сучасного вчителя літератури (у другому). Завершуємо заняття порівнянням власних стереотипів із дійсним баченням, яке існує у фахових джерелах.

Цікавим завданням зі спецкурсу «Розвиток комунікативної компетентності учнів на уроках української літератури» є таке: назвіть умови, за яких герой Р. Кіплінга Мауглі міг би стати повноцінною людиною. Свої думки упорядкуйте за допомогою схеми, доберіть ілюстративний матеріал (приклади з життя, з науково-популярних видань, відеоролики). Студенти виконують його самостійно, добирають нові цікаві приклади із ЗМІ, аналізують їх і висловлюють власні міркування з цієї проблеми.

Візуальні джерела. Робота з візуальними джерелами є надзвичайно важливою у курсі «Методики літератури», оскільки ми готуємо майбутніх фахівців-філологів, які працюватимуть зі школярами-візуалами, наділеними «кліповим» мисленням. Тому читання художніх творів та їх запам'ятовування найкраще відбувається у супроводі візуальних медіа. Знайомимо студентів із візуальними джерелами на лекції «Наочні та практичні методи навчання літератури», й продовжуємо роботу з ними впродовж усього періоду вивчення навчальної дисципліни. Студенти вчаться використовувати готову наочність, а також створювати візуалізації разом з учнями. Найбільш поширені з них – це сторінки літературних героїв у соціальних мережах, інтерактивні плакати, ейдетика, ментальні мапи, хмаринки слів, GIF-анімація тощо. Візуальні джерела є також обов'язковою складовою підсумкового практичного завдання з курсу «Методики літератури» - професійного портфоліо студента або проєкту нестандартного уроку.

Пошук і перевірка інформації. Як правило, прийоми пошуку й перевірки інформації застосовуємо у процесі підготовки й проведення практичного заняття «Вивчення життєпису письменника в школі». Студенти самостійно відшукують цікаві факти про письменників, твори яких вивчаються в старших класах, презентують їх, а потім відбувається їх колективне обговорення. Цікавим є і проведення фактчекінгу біографій митців слова, представлених у фрагментах уроків, які студенти презентують на занятті. Чим більше відомо про письменника, тим ретельнішою й виваженішою має бути перевірка фактів його біографії.

Проведення паралелей медіа із сучасністю. Цей спосіб роботи з інформацією освітньої тематики використовуємо на практичному занятті зі спецкурсу «Розвиток комунікативної компетентності учнів на уроках української літератури» на тему «Теорія мовленнєвої діяльності». Ознайомлюючи студентів із методами психолінгвістичних досліджень, даємо їм завдання проілюструвати їх застосування на конкретних прикладах із сучасності. Вони добирають тексти або висловлювання на соціальні теми, пов'язані з комунікативною діяльністю сучасних мовців та аналізують їх за допомогою текстового аналізу (ПЛТА), семантичного диференціалу (СД), вільного асоціативного експерименту (ВАЕ), інтент-аналізу (ІА), контент-аналізу (КА),

семантичного радикалу (СР), інтроспективного аналізу (ІНТРА) – за власним вибором. Допоміжним є застосування електронної системи голосування Mentimeter.com, прийомів розвитку критичного мислення «Барометр», «Шкала думок», «SWOT» тощо.

Створення власних медіапродуктів є кінцевим результатом формування практичних навичок роботи з джерелами інформації. Студенти спробують створювати вищезазначені візуальні джерела, мультимедійні презентації до уроків літератури. Цікавим завданням є діагностика читацьких уподобань школярів під час навчальної практики в школі й укладання за нею ТОП-10 книг українських і зарубіжних письменників для різних вікових груп

Текст про медіа для аналізу. Аналізувати тексти про медіа студенти тренуються у процесі вивчення теми «Розвиток усного та писемного мовлення учнів у процесі вивчення літератури». Це інструкції з підготовки усних виступів та створення медіаповідомлень за зразками есе, статті, нарису. Кращому їх засвоєнню сприятиме використання інтерактивної вправи «Навчаючи-учусь», коли студенти спочатку самостійно опрацьовують частину матеріалу, а потім пояснюють його усім одногрупникам. Обов'язковим після цього є узагальнення знань за питаннями до всього тексту, а також рефлексія.

Висновки. Отже, як свідчить досвід використання різних шляхів інтеграції інфомедійної грамотності у процес вивчення навчальних дисциплін, що формують методико-літературну компетентність студентів-філологів, основним у цьому процесі є ознайомлення з різними джерелами інформації на освітню тематику та розвиток навичок роботи з ними.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці моделей навчальних занять з «Методики навчання літератури», в які інтегровано інфомедійну грамотність та їх апробації в різних закладах вищої освіти України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дем'яненко О. О. Еволюція наукових розвідок у галузі медіаосвіти: критичне мислення особистості як основна компонента сучасної медіаосвіти. *Електронне наукове фахове видання «Народна освіта» 2017, Випуск №1(31).*
URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/NarOsv_2017_1_12.pdf
2. Інтеграція інфомедійної грамотності у навчальний процес. Навчально-методичні матеріали проекту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність». Київ : IREX в Україні, 2019–2020.
3. Кучерук О., Караман С., Караман О., Віннікова Н. Використання ІКТ для формування фахових компетентностей у майбутніх учителів української мови і літератури. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2019, Том 71, № 3. С. 196–214.
4. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник/ Ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; За науковою редакцією В. В. Різуна. Київ : Центр вільної преси, 2012. 352 с.
5. Онкович Г. В. Медіадидактика як інтенсифікатор освітнього процесу. *Медіасфера и медиаобразование: специфика взаимодействия в современном социокультурном пространстве* : сборник статей / редкол.: С. В.

Венидиктов (отв. ред.) [и др.]. Могилев : Могилев. институт МВД, 2019. С. 99–106.

6. Орлова О. Художнє сприйняття як основа медіакомпетентності студентів-філологів. *Вища освіта України*. 2014. № 3. С. 82–88.

7. Семенов О., Ячменик М.М. Мовно-методична підготовка майбутнього

вчителя-словесника до використання засобів медіаосвіти : монографія. Суми : Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 211 с.

8. Слижук О. Розвиток комунікативної компетентності учнів на уроках української літератури : навчально-методичний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра професійного спрямування «Українська мова і література». Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 75 с.

9. Шалагінов Б. Література – школа – читач : нові виклики. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2008. № 9. С. 52–59.

The article considers the formation of methodological and literary competence in the system of professional training of students of philology. The expediency of integrating infomedia literacy into the process of teaching disciplines related to the teaching of literature in secondary schools in higher education institutions is substantiated. The essence and structure of the concept of "sources of educational topics", "visualization tools" are specified. Based on the analysis of research in the field of media education, it is necessary to supplement it with new ideas related to the use of media in the process of school literature study. Ways of integration of skills of work with the information of educational subjects in carrying out of lectures and practical employments in the conditions of mixed training are described. It is established that the critical assimilation of information with the use of appropriate techniques and tasks under the guidance of the teacher and independently contribute to the intensification of the educational process and the development of professional skills of a teacher of philology. Emphasis is placed on the use of materials from various educational resources for study in literature methodology. Prospects for the development and implementation of models of lectures and practical classes that develop skills in working with educational information in higher education institutions in Ukraine are identified.

Key words: students of philology, infomedia literacy, media, communication, visualization.